

HIDIRELLEZ :

Kültür ve Bahar Bayramı

Anadolu dışında, Azerbaycan, Bulgaristan, Batı Trakya, Yugoslavya, Kazak, Kırgız, Özbek, Kırım, Kıbrıs, Kerkük, Musul ve Altay Türkleri arasında da aynı inancın yaşadığını görmekteyiz.

Ahmet TURAN

Kültür Bakanlığı tarafından 6 Mayıs'ın «Hidirellez Kültür ve Bahar Bayramı» olarak ilân edilmesi, çok yerinde ve isabetli bir karar olmuştur. Kültür Bakanımız Sayın Namık Kemal Zeybek'i, bu fevkalâde önemli ve milli konuya el atmasından dolayı tebrik ederiz.

Türk milli birlik ve bütünlüğünün âdeta bir simgesi olan Hidirellez, Türkistan'dan Anadolu'ya, Kıbrıs'a, Balkanlara kadar uzanan bütün Türk diyarlarında, bütün Türk bey, oymak ve aşiretleri arasında bilinmekte, bu ad altında şenlikler düzenlenmekte ve kutlanmaktadır.

«Hızır» (Hızır), anlam itibariyle «yeşil» ya da «yeşillik»tir. Aslında «Hızır-İlyas» olan kelime, halk ağzında «Hızır-ellez»e dönüşmüştür. Hızır, bazı İslâm bilginlerine göre peygamber olup, asıl adı «Elyasa»dır. Bazı bilginler ise Hz. Hızır'ın veli veya melek olduğunu iddia etmişlerdir. Rivayete göre Hz. Hızır ile Hz. İlyas, «ab-ı hayat» içmişler ve ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır. Bu iki arkadaş ab-ı hayatı içtikten sonra; Hızır karadakilerin, İlyas ise denizdekilerin yardımcısı olmuştur. Hızır ile İlyas 6 Mayıs tarihinde buluşurlarmış. Bu buluşma ile birlikte dünya da yeşilliklere bürünürmüş.¹

Hızır inancı, bütün Türk topluluklarında doğrudan doğruya baharın gelmesi merasimi ile ilgili bir inançtır.²

Türk folklorunda Hidirellez ile ilgili sayısız inanışlar ve her yıl o gün ve gecede uygulanan gelenekler yer almaktadır. Meselâ; kısmetin çıkması, talihin açılması, ev sahibi olmak, zengin olmak, hastalıklardan korunmak, sıhhatli olmak, yılın başarılı ve bereçikli geçmesi, yılın talihli geçmesi, yılın bereketli geçmesi, v.s. gibi çeşitli dilekler için birtakım ameliyeler yapılmaktadır.³

«Hidirellez» geleneği Anadolu'nun her tarafında vardır. Hızır Nebi, Hızır-Elyas, Hidirellez, Hoca Hızır, Sultan Hızır, v.s. gibi halk ağzlarında değişik söyleniş biçimleri de görülmektedir.⁴

Kaynaklarını da göstermek suretiyle, bazı örnekler vermek gerekir ise; İzmir,⁵ İstanbul,⁶ Yozgat,⁷ Van,⁸ Kars,⁹ Muş,¹⁰ Bitlis,¹¹ Siirt, Ağrı,¹² Tunceli,¹³ Elazığ, Bingöl,¹⁴ Diyarbakır,¹⁵ v.s. gibi yörelerimizde bu inanç ve buna dayalı geleneksel motifler hep aynı anlamı ifade etmektedirler.

Yer adlarında da hep aynı «birlik» bilincinin muhafaza edildiğini görmekteyiz. Köy adlarından örnekler: HİDIRANLIKANTARMA (Yolboyu), Pazarcık/K. Maraş, HİDIRDODİK (Adımova), Hamur/Ağrı, HİDIRİLYAS (Hızılılyas) Merkez/Diyarbakır, HİDİROZ (Kıraçlar), Çemişgezek/Tunceli, HİZİRDERE, Düzce/Bolu, HİZİRLİYAS, Horasan/Erzurum, HİZİRKAHYA, Kumluca/Antalya, HİZİRŞAH, Datça/Muğla, HİZİRUŞAĞI, Kozaklı/Nevşehir, v.s.¹⁶

Hızır'ın Türk oymak ve aşiretleri-
ne de isim olduğu,¹⁷ arşiv kayıtları-
nın tetkikinden anlaşılmaktadır.

Anadolu'da Hızır, İlyas, Hıdırellez,
v.s. sözleriyle adlandırılan birçok ma-
kam da vardır. TUNCELİ ilimizdeki
«SULTAN HIZIR» türbesi¹⁸ ile HATAY
(Samandağ)'da «HIZIR MAKAMI»,¹⁹
bunlardan sadece birer örneklerdir.

Türk-İslâm inançlarında Hızır kül-
tü destanlarımızın da önemli motifle-
ri arasında yer almaktadır. Meselâ;
Kırgız Türkleri'nin «Manas Destanı»n-
da,²⁰ Karahanlı Türkleri'nin «Satuk
Buğra Han Destanı»nda,²¹ Kürt Türk-
leri'nin «Memo Alan Destanı»nda,²² O-
ğuz Türkleri'nin «Dede Korkut Des-
tanları»nda,²³ Başkurt Türkleri'nin «Zo-
ya Tülek Destanı»nda,²⁴ Yozgat şeh-
rinin adı efsanesinde,²⁵ Elazığ-Hazar
Gölü efsanesinde,²⁶ ayrıca «Beyböy-
rek», «Latif Şah», «Salman Bey», «Ke-
rem İle Aşlı», v.s. gibi halk hikâyele-
rimizde de, «HIZIR» önemli rol oyna-
maktadır.

Hızır inancı, Türk halk şairlerine
de konu olmuştur. Karacaoğlu'nun bir
dörtlüğüne yer vermek istiyoruz:
«Şevketli efendim sultanım vezir
Altmış bin kılıçlı yanında hazır
Deryalar yüzünde boz atlı HIZIR
Benli boza binmiş o da geliyor.»²⁷

Diğer taraftan; Anadolu dışında,
Azerbaycan, Bulgaristan, Batı Trakya,
Yugoslavya, Kazak, Kırgız, Özbek, Kı-
rım, Kıbrıs, Kerkük-Musul, ve Altay
Türkleri arasında da aynı inancın, ay-
nı anlamda, yaşamakta ve yaşatılmak-
ta olduğunu görmekteyiz.

1. Doç. Dr. Ali Berat Alptekin, «Hı-
dırellez», Görgü Ansiklopedisi, s.
124.
2. Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde
Doğu Anadolu (Hazırlayanlar: B.
Ögel, H. D. Yıldız, M. F. Kırzioğlu,
M. Eröz, B. Kodaman, A. Çay),
Ank. 1986, s. 110.

3. Murat Uraz, «Hıdırellez ve Hızır
İle İlyas», Türk Folklor Araştırma-
ları, Sayı: 346, (Mayıs 1978).
4. Kemal Güngör, «Anadolu'da Hızır
Geleneği ve Hıdırellez Törenleri-
ne Dair Bir İnceleme», Türk Et-
nografya Dergisi, Sayı: 1, (Anka-
ra 1956).
5. Gündüz Artan, «İzmir'de Hıdırel-
lez Eğlence ve İnanışları», TFA,
Sayı: 323 (Haziran 1976).
6. Sermet Muhtar Alus, «İstanbul
Folkloru: Ruz-u Hızır», TFA, Sa-
yı: 23, (Haziran 1951).
7. Hasan Özbaş, «Yozgat'ta Eğrice
(Hıdırellez) Hazırlığı», TFA, Sayı:
170, (Eylül 1973).
8. Van İl Yıllığı 1967, Ankara 1968,
s. 81.
9. Şeref Taşhova, «Gülyüzü Köyün-
de Hıdırellez», Kars Eli, Sayı: 59,
(Haziran 1969); Mustafa Turan,
«Hıdır-Ellez (Hızır-İlyaz)», Kars
Eli, Sayı: 24, (Temmuz 1966).
10. M. Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Var-
to Tarihi, Ankara 1981, s. 228.
11. Yusuf Ziyaeddin Paşa, Kürtçe -
Türkçe Sözlük, İstanbul 1978, s.
147.
12. İhsan Nuri, Kürtlerin Kökeni, İs-
tanbul 1977, s. 76.
13. M. Nuri Dersimi, Dersim Tarihi,
İstanbul 1979, s. 36; Bilal Aksoy,
Tarihsel Değişim Sürecinde Tun-
celi, Ankara 1985, s. 219, 220; Ömer
Kemal Açar, Tunceli-Dersim Coğ-
rafyası, İstanbul 1940, s. 45; Naşit
Ulugh, Tunceli Medeniyete Açılıyor,
İstanbul 1939, s. 99.
14. Ramazan Korkmaz, «Fırat Havza-
sı Folklorunda Hıdırellez Şenlik-
leri ve Bu Geleneğin Türk Dün-
yası İçindeki Yeri», Fırat Havzası
II, Folklor ve Etnografya Sempo-
yumu, 5-7 Kasım 1987 Elazığ, Bil-
diriler - Elazığ 1989, s. 183-197.
15. Şevket Beysanoğlu, «Eshab-ı Kehf'
in Yeri», I. Uluslararası Türk Folk-
lor Kongresi (23-30 Haziran 1975).
Bildiriler - Ankara 1976, s. 41-48.

16. Köylerimiz, Ankara 1982, s. 280, 687.
17. Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar, İstanbul 1979, s. 30, 90, 418, 419.
18. Naşit Uluğ, anılan eser, s. 89.
19. Yahya Benekay, «Anadolu'daki Peygamber Mezarları», Hürriyet, Kelebek eki (12 Nisan 1990).
20. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, C. 1, Ankara 1971, s. 533.
21. M. Necati Sepetçioğlu, Türk Destanları, İstanbul 1972, s. 142.
22. Destana Memé Alan, İstanbul 1978, s. 222, 251, 252, 253.
23. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, İstanbul 1971, s. 20.
24. M. Necati Sepetçioğlu, anılan eser, s. 175, 176.
25. Mehmet Önder, Efsane ve Hikayeleriyle Anadolu Şehir Adları, Ankara 1969, s. 105.
26. İsmail Görkem, «Hazar Gölü (Elazığ-Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsaneler», Milli Kültür, Sayı: 70 (Mart 1990), s. 52.
27. Mustafa Necati Karaer, Karacaoğlan, Tercüman 1001 Temel Eser, (tarihsiz), s. 267.

Harab ender harab olduk ezelden
 Abad olsak da hoş olmasak da hoş
 Bizler çekmekteyiz cevri güzelden
 Dilşâd olsak da hoş olmasak da hoş

Bir baht-ı karayız rahm-i maderden
 Çok felâket geçti bu garip serden
 Sinem dağ-ı dağdır hücr-i kederden
 Azâd olsak da hoş olmasak da hoş

Hublar sevdasından çekmişiz eli
 Rah-ı hakikate bend ettik dili
 Hüzni'ya badesiz ayyaşız beli
 Zühhad olsak da hoş olmasak da hoş

Yozgatlı Hüzni